

Die struktuur en tradisiesamestelling van Psalm 74

D J Human

ABSTRACT

The Structure and Exposure of Traditionformation in Psalm 74

This analysis tries to expose the structure and various traditions which contribute to the understanding of Psalm 74. The unfolded structure underlines the assumption that the text is a poetic work of art. Both diacronic and sincronic aspects in the text complement each other in order to convey the semantic content of the poem. Linguistic and sound features do not intend a decorative function only, but assimilated in the structure of the psalm, they function with the different traditions as vehicles of hope and encouragement for God's people who find themselves in a situation of distress. The content becomes clear: God's creation- and salvation power triumphantly overruns the powers of destruction.

- 1 משביל לאסף
- 2 למה אלהים ונתת לגצח יעשו אפה בצאן מרעיחה:
זכר ענתה קניית קרם גאלת שבת נחלתה הר-ציון זה שכנת בו:
- 3 הרימה פעמיה למשאום גצה כל-הרע אויב בקרש:
- 4 שאגו צרריה בקרב מוענה שמו אותם אתות:
ינע במביא למעלה בסכר-עץ קרדמות:
- 6 פתוחיה יחר בכשיל וכלפח יהלמון:
- 7 שלחו באש מקנשה לארץ חללו משבן-שמה:
- 8 אמרו בלבם ניגם יחר שרפו כל-מוערי-אל בארץ:
אותחינו לא כאינו אין-עוד נביא ולא-אמנו ירע ער-מה:
- 10 ער-מטי אלהים יתרה צר ינאז אויב שמא לגצח:
למה תשיב ידה וימינה מקרב חוקה חיקה כלה:
- 11

- 12 ואלהים מלכי מקדם פעל ישועות בקרב הארץ:
 13 אמה פורקם בצדה ים שכרת ראשי חגיגים על-המרים:
 14 אמה רצצת ראשי לריתן מתנגדו מאכל לעם לצירים:
 15 אמה בקעם מעין נחל אמה הובשם נהרות איתן:
 16 לה יום אף-לה לילה אמה הכינום מאור נשמש:
 17 אמה הצבם כל-גבולות ארץ קיצנחנה אמה יצרםם:
 18 זכר-זאת אויב סרה יהנה ועם נכל נאצו שמה:
 19 אל-תמן לסבת נפש חורה סבת עגניה אל-תשכח לגצח:
 20 הבט לברית כי מלאו מחשבי-ארץ נאות חמס:
 21 אל-ישב נח נכלם עני ואביון יהללו שמה:
 22 קומה אלהים ריבה ריבה זכר חרפתה מני-נכל כל-היום:
 23 אל-תשכח קול צרכיה שאון קמיה עלה תמיד:

1 INLEIDING

Die teks van Psalm 74 gryp die hedendaagse mens in sy/haar eksistensie aan. In watter gelowige se lewe het 'n klag tot God, gemeng met lof en gebed mekaar nie afgewissel in 'n krisisbelewenis nie? Selfs Paulus, in sy afskeidsrede aan die ouderlinge van die gemeente in Efese vind aansluiting by hierdie psalm wanneer hy hulle tot troos en vermaning aanspoor¹.

Psalm 74 behoort tot 'n groep klaagpsalms² waarin die volk hul onheilslot by God bekla. Besondere ooreenkomste met Eksodus 15, Psalm 79 en Klaagliedere 2:5-9 is opvallend. Veral vanweë die inhoud en taalgebruik wat ooreenstem word die vraag deur navorsers gestel of Psalms 74 en 79 nie uit dieselfde pen of periode dateer nie³.

Die sentrale tema van die psalm weerspieël 'n katastrofe - die vernietiging van die tempel deur die vyand - waarin God ten spyte van sy oënskynlike afwesigheid en passiwiteit by sy volk se krisis om hulp gebid word. Die teks funksioneer waarskynlik in en vir 'n tyd toe vertwyfeling die Godsvolk teneergedruk het. Hulle hulpkrete (18-23) en belewenis van God se verwerping en toorn (1) dui op 'n "Krise des Erwählungsglaubens"⁴.

Met 'n bepaalde strukturele opbou en keurige taalgebruik ontvou die probleem homself in die psalm. Soos die eksegeese sal aantoon, speel verse 2 en 12 'n sentrale rol in die psalm. 'n Ander belangrike kenmerk is die verskynsel van herhaling⁵. Begrippe wat reeds vroeër in die psalm genoem is, word later weer heropgeneem om 'n bepaalde funksie te vervul. Veral die rol wat dit vervul om beklemtoning te bewerk moet nie onderskat word nie.

Die aktante wat in die psalm optree is God (1, 8, 10, 12, 18, 22), ons (9) en die vyand (3, 4, 10, 18, 22, 23)⁶.

Taal- en klankverskynsels wat in die psalm voorkom, sluit vorme soos die *inclusio*, *antitese* of kontraste⁷ *chiasmies*, *metafore*, *rym* en *alliterasie*, *woordspel* en *parallelismus membrorum* in. Soos by die herhaling van *Leitworte*, vervul elke genoemde stylfiguur 'n bepaalde funksie binne sy strofe of in die psalm as geheel.

2 TEKSKRITIEK

Die teks van Psalm 74 is in meer as een opsig problematies⁸. Verskeie pogings is daarom deur eksegete aangewend om met variante tekslesings die oorgelewerde teks te "herstel" of selfs om 'n meer "ursprünglichen Text" daar te stel⁹. Die belangrikste teksprobleme waaraan daar nie in hierdie artikel direk aandag verleen sal kan word nie, kan tot die probleme in verse 8b, 14a-a, 19a en 20a gereduseer word.

Die Massoretiese teks van die hele Psalm 74 vorm egter sonder tekskritiese veranderinge 'n sinvolle geheel. Slegs die tekslesing in vers 19a blyk grammatikaal problematies te wees. 'n Grammatikale ontleding van לחיית dui daarop dat die begrip uit die partikel ל plus die status konstruktusvorm van חיה bestaan en daarom van 'n daaropvolgende naamwoord afhanklik moet wees. Om dit op hierdie manier aan נפנפ te verbind maak nie sin nie. Gevolglik is dit geregverdig om te sê dat die teks 'n oorleweringsfout vertoon vanweë foutiewe vokalisering.

Die LXX, Targum en Hieronimus se vokalisasieverandering לחיית bied waarskynlik 'n beter lesing en word deur verskeie eksegete ondersteun¹⁰. 'n Soortgelyke konteks in Psalm 79:2 bevestig hierdie aanname. Om dié rede word hierdie tekskritiese voorstel aanvaar.

3 STRUKTUURANALISE

Psalm 74 se formele opbou is redelik gekompliseerd. Die teks weerspieël 'n perlemoenkleurespel, waarin verskillende stylfigure en skakerings van woordspel tot 'n ingewikkelde woordtapisserie uitborduur word. Die teks word gevolglik nie verniet as 'n "kunstvoll aufgebauten Psalm" beskou nie¹¹. Alhoewel die psalm nie in

'n eksakte en finale struktuur vasgevang kan word nie, vorm dit nietemin 'n afgebakende eenheid wat uit vyf strofes bestaan, te wete:

- A (1 - 3) - Klag en hulpgeroep tot God.
- B (4 - 8) - Optrede van die vyand: Tempelvernietiging.
- C (9 - 11) - "Waarom"-klag tot God.
- D (12 - 17) - Optrede van God: Skepping en redding.
- E (18 - 23) - Gebede en versoeke tot God.

Strofe A (1-3) skets die ellendige situasie waarin die volk van God homself bevind. Omsluit deur 'n *inclusio* (נצח), wissel klag en gebed mekaar af om die strofe met 'n "gerigtheid" of "toewending tot God" te kenmerk¹². Kohesie word deur 'n *Gattung*-chiasme, naamlik 'n (vraende) klag (1) en gebed (2) + gebed (3א) en 'n (beskrywende) klag, bewerkstellig.

Die tweeledigheid van God se houding teenoor sy volk, naamlik sy toorn en verstoting asook sy toegeneentheid, is duidelik in 'n *antitese*¹³ binne vers 1 asook die *kontras*¹⁴ tussen verse 1 en 2 te bespeur. Die vernaamste *Leitwort* in die strofe is נצח.

Dit wil voorkom asof 3אβ 'n brugvers tussen die eerste twee strofes vorm. As (beskrywende) klag sluit dit by die voorafgaande verse aan, terwyl dit as tematische opskrif en vanweë die perfektumvorm net so goed by die daaropvolgende strofe sou kon aansluit.

Strofe B (4-8), wat die vyand se tempelvernietiging beskryf, word eweneens met 'n *inclusio* (מועד) omsluit. Die verskillende omskrywings vir die heiligdom¹⁵ en die teenstanders se vernietigende handelinge¹⁶, wat oorwegend (beskrywend) in die derdepersoon perfektumvorm verskyn, bewerkstellig hier bindingskrag.

Vanweë die imperfektumvorme en die "byl"-metafoor (כשיל; קררמות), staan 5 en 6 nader aan mekaar en verbind dan met vers 4 wat 'n soort "*Überschrift*" is om die vernietiging binne-in die tempel te beskryf. Dit koppel verder aan verse 7 en 8 wat nader aan mekaar staan vanweë die begrip ארץ asook die talryke perfektumvorme. *Leitworte* in hierdie strofe is מועד en ארץ asook die verskillende begrippe wat gebruik word om die "tempel" aan te dui en "vernietiging" uit te druk.

In strofe C (9-11) word die vraag na God se betrokkenheid by die volk se noodsituasie verskerp. Die vraagwoorde intensifiseer die nood, want nie net God se

verbinten is met die volk (9) word deur die vyandsopptrede geraak nie, maar ook sy eie Naam (10). Kohesie tussen 10 en 11 is sterker, omdat beide met vraagwoorde begin. Dit verbind dan met vers 9 vanweë *anadiplose*¹⁷. Die opeenhoping van vraagwoorde veroorsaak verder 'n *Steigerung* wat op 'n noodkreet uitloop. Dit bou op na 'n hoogtepunt of crescendo toe aan die einde van 11 (כלה).

Soos 3aβ, blyk 9αα ook 'n brugfunksie te vervul, omdat dit enersyds vanweë die eerstepersoon meervoudsvervoeging met die voorafgaande (8) verbind, maar andersyds nou met 9aβ in verband staan.

Vanweë die term שמך (7 en 10) asook die brugfunksie wat vers 9 vervul, verbind strofes B en C saam om in 'n breër verband met strofe A saam te smelt. Hierdie hele eenheid (1-11) word in die *inclusio* met למה (1 en 11) omarm sodat dit saam met die herhaling van die kohesiemerker נצח (1, 3, 10) binding veroorsaak¹⁸.

As 'n skarnierstrofe of *axis*¹⁹ reflekteer strofe C sowel motiewe uit die voorafgaande verse²⁰ as uit die daaropvolgende deel van die psalm (10 en 18) om terselfdertyd 'n sintetiese as 'n antisiperende rol te vervul.

Sedert Gunkel bestaan daar redelike eenstemmigheid oor die indeling van die psalm ná vers 11²¹. In strofe D (12-17) is 13-17 'n sorgvuldig saamgestelde gedeelte, wat sterk deur 12 geëk is. Weer eens omsluit 'n *inclusio* (ארץ) die strofe, terwyl sowel die sewevoudige voorkoms van die voornaamwoord אמה as die tweedepersoon enkelvoud - in sowel die perfektumvervoeging (8x) as by die lekseemopnames (3x) - algemene eenheid in die strofe bewerkstellig.

Verse 13 en 14 verbind nouer aan mekaar vanweë die *anadiplose* van ראשי, begin- en eindrym (*im*), die alliterasie van die r-klank, die parallelle woordpare שבר / רצין²², asook hulle sterk mitologiese agtergrond. Eweneens hoort verse 16 en 17 bymekaar as gevolg van die verskillende woordpare²³ wat die (tyd)siklusse uitdruk nadat God sy skeppingsaktiwiteite (ברך; נצח; יצר) voltooi het. Vers 15, wat eerder by 13-14 aansluit omdat dit ook met אמה begin, vorm 'n soort brugvers tussen verse 13-14 en 16-17. Dit sluit by die voorafgaande versverbinding aan omdat dit sowel heils- as mitologiese motiewe bevat, terwyl die brug na 16-17 geslaan word vanweë die band met skeppingsmotiewe wat daarin opgesluit lê. Tot hierdie hele gedeelte dien 12 as opskrif en inleidingsvers.

In die tweede helfte van hierdie strofe is die *antiteses* opvallend. Die kontraste tussen die "voortbrengs" en "opdroging" van die water (15), "die dag" en "die nag" (16)²⁴ asook die "somer en winter" (17), oor wie se grense God beheer het en waaroor Hy koning (12) is, vervul 'n bepaalde funksie in hierdie strofe. Tesame met die nominale sinne (12 en 16a), wat as "statische Aussagen" funksioneer, word die veelkantigheid van God met hierdie kontraste belig. Elohim is die God in wie se handelingsaktiwiteite *antiteses* opgesluit lê. Hy beheer die lig en die duisternis en het mag oor *alle* uiterstes - oor sowel die skepping as oor die magte van chaos (13-15) en vernietiging (4-8).

Die laaste eenheid, strofe E (18-23), is 'n gebed om uitredding²⁵, waarin die Naam van God (18, 21) asook die lewe van sy geliefde (19, 21) op die spel is. Die strofe word andermaal deur 'n *inclusio*²⁶ (זכר en תשובה אל - 18/19 en 22/23) afgegrens. Ander kenmerke wat tot kohesievorming bydra, is die imperatiewe (3x) en chiastiese of konsentriese patroon A-B-C-B*-A*²⁷.

A (19)	אל + Jussief.
B (20)	Imperatief.
C (21)	אל + Infinitivus absolutus.
B* (22)	Imperatief.
A* (23)	אל + Jussief.

Afgesien van die *chiasme* in 22-23²⁸, waarin 'n reaksie of handeling van "weerwoord" van Elohim teenoor die vyand gevra word, bevat die strofe nog 'n sinonieme parallelisme (18) wat uit vers 10 oorgeneem is. Die herhaling en woordspel van זכר (18, 11), חרף (18, 22), חיה (19), עני (19, 21), ריב (22), שמה (18, 21) en קום (22-23) is 'n verdere kenmerk van hierdie gedeelte. Die strofe se verhouding met die voorafgaande strofes is veral daarin geleë dat motiewe en sleutelbegrippe oorgeneem word om dit hier binne 'n gebedskonteks self te ontwikkel. Dit sluit begrippe soos זכר (2), נצח (1, 3), אריב (3, 10), נאץ (10) en חרף (10, 17) in.

In die psalm as 'n geheel speel woordherhalings 'n belangrike rol om gedagtegange te ontvou. Daarom kom *Leit-* en *Stichwörter* gereeld voor. Uit die bogenoemde analise sou die belangrikste daarvan tot לנצח (1, 3, 10, 19), זכר (2, 18, 22), מועד (4, 8), שמה (7, 10, 18, 21), ארץ (7, 8, 12, 17), אמה (13, 14, 15[2x], 16, 17[2x]) en אריב (3, 10, 18) - met sy sinonieme variante - gereduseer kon word.

Nog 'n kenmerk binne die psalm se breë struktuur is die feit dat strofes B en D inhoudelike kontraste vertoon. Dit vervul eweneens 'n funksionele rol. Waar B die vyand se *destruktiwe* handeling weergee, word God se *skeppende* optrede in D weerspieël.

Struikelblokke het eksegete se kreatiewe vermoë en verbeeldingskrag om die struktuur van Psalm 74 te ontleed, nie gedemp nie. Gebaseer op die modus van die werkwoord, toon Sharrock²⁹ aan dat die basiese struktuur uit die volgende chiastiese of konsentriese patroon opgebou is.

A (1 - 3)	- Imperatiewe.
B (4 - 9)	- Perfekta.
C (10 - 11)	- Imperatiewe.
B* (12 - 17)	- Perfekta.
A* (18 - 23)	- Imperatiewe.

Alhoewel sy skema oortuig, is dit te betwyfel of die werkwoordsvorm as enkele verdelingsprinsipe die fynere struktuurnuanses van die psalm tot hul reg laat kom.

Dieselfde geld vir die indeling van Westermann³⁰, wat Psalm 74 volgens die beginsel van die literêre vorm vir die klaaglied indeel. Binne verse 1-3 kan daar ook klaagelemente geïdentifiseer word en 21-23 bevat nie net lofprysing nie, maar sou ook as 'n gebed verstaan kon word. 'n Indeling wat dus bloot op grond van die ideale *Gattungs*samestelling van die klaaglied gedoen word, oortuig nie. Dit sou wel as kontrole op 'n fyner grammatiese en literêre analise, korreksies op die indeling kon aanbring.

In reaksie op Gunkel wat die *Gattung* en *Sitz im Leben* normatief vir die verstaan van die psalms maak, toon Weiss³¹ met behulp van Psalm 74 die noodsaak van struktuuranalise vir Ou-Testamentiese poësie aan. Volgens hom bepaal verse 1-3 as inleiding, die struktuur van Psalm 74. Dan korrespondeer:

- 1 met 4-11 : Die ellende van die hede.
- 2 met 12-17 : God se groot daade in die verlede.
- 3 met 18-23 : Die goddelike optrede in die toekoms.

'n Soortgelyke indeling kom by Castellino³² voor. Volgens hom korrespondeer verse:

- 1 met 18-23 : God se "stubbornness" om sy volk te beproef;
- 2 met 12-17 : terugroep van vroeëre verhoudinge tussen God en sy volk;
- 3 met 4-11 : uitnodiging tot God om die ruïnes, wat die vyand vernietig het, te aanskou.

Ander moontlike struktuurindelings sluit onder meer die volgende in:

- Binne 'n breër driedeling (1-9; 10-17; 18-23) verdeel Briggs³³ die psalm in: 1, 2a, c; 3b, 4a, 7; 8-9; 10-11; 13, 15; 16-17, 18-19, 20-21, 22-23, met 2b, 3a, 4b-6, 12-14 as glosse;
- Duhm³⁴ verdeel die "makkabäische Psalm" in 'n patroon van "regelmäßige Strophenbildung" in: 12 x 2 distiges;
- Kissane³⁵ volg die stigepatroon 6-6-6-6: 1-5; 6-11; 12-17; 18-23;
- Gunkel³⁶ volg met 1-3; 4-9; 10-11; 12-17; 18-23;
- Willesen³⁷ deel dit in: 1-3a; 3b-9; 10-11; 12-17; 18-23;
- Kraus,³⁸ Van der Ploeg³⁹ en Sollamo⁴⁰: 1-2; 3-8; 9-11; 12-17; 18-23;
- Schelling⁴¹: 1-3; 4-11; 12-17; 18-23;
- Van der Lugt⁴²: 1-3a; 3b-11; 12-17; 18-23.

Die bogenoemde indelingsmoontlikhede illustreer hoe moeilik 'n genuanseerde struktuurafbakening van Psalm 74 is. Desnieteenstaande word hierdie studie se selfstandige struktuuranalise deur 'n aantal eksegete⁴³ ondersteun.

4 TRADISIEVORMING

Psalm 74 is ryk aan Ou-Testamentiese tradisies of geyske temas en motiewe. Veral verse 2 en 12 is vir die *traditionsgeschichtliche* interpretasie van die psalm van uiterste belang.

Die Sionstradisie (2) word op 'n besondere manier in die psalm ontwikkel. Aansluitend daarby vervul assosiasies met die Eksodus- of Uittogtradisie (2, 12 ev), die *Chaoskampf*-motief (13-15) asook die Skeppingstradisie (15-17) belangrike funksies. Ander motiewe soos die *uitverkiesing* (2)⁴⁴, die *heilsgeschiedliche* begrip "berit" (20), die *herder/kudde*- (1) asook *straf/stryd*-motiewe (22) dra tot die verstaan van die psalm in sy geheel by.

Die Sionstradisie in vers 2 vervul 'n dubbele funksie. Dit staan enersyds met vae assosiasies⁴⁵ van die Eksodus- of Uittogtradisie (2) en andersyds met die tempelverniëting (3b,4-8) en die gevolge daarvan (9-11) in verband. Hierdie tradisie word in vers 12 verder ontwikkel.

Sion is die plek wat God uitverkies het om sy Naam te laat woon⁴⁶. As berg van die uitverkiesing het dit die ruimtelike sentrum van Israel se sentripetale en sentrifugale godsdiensoefening geword⁴⁷. Vir die Godsvolk was dit die simbool van sekuriteit en sterkte, omdat Jahwe daarvandaan regeer het. As objek van Jahwe se besondere guns en liefde was Sion een van die simbole in die sogenaamde *Suidrykteologie* wat vir die Godsvolk nie net troos gebring het nie, maar wat terselfdertyd 'n simbool van oorwinning en gesag was⁴⁸.

Vers 2 bevat bedekte sinspelings op die Eksodus- of Uittogtradisie. Ten spyte van die interpretasieproblematiek daarrondom, dui קניח⁴⁹, גאלת⁵⁰ en גחלתה⁵¹ waarskynlik op die eksodusgebeure, waar God met 'n verlossingsdaad sy volk as erfdeel verkry en hulle as sy besit toegeëien het. Hierdie volk is sy vergadering (עדתך), wat Hy uit Egipte uitgelei het (Num 27:12).

Beide die Sions- en Eksodustradisies beklemtoon die *uitverkiesingsmotief*⁵². Aan die uitverkiesing van Sion en aan die uittog as "das Urdatum der Erwählung"⁵³, word God herinner en dan tot optrede geroep⁵⁴. By hierdie uitverkiesingsgeloof sluit vers 2 gevolglik aan⁵⁵.

In die eerste plek wil Sion met die tempelverniëting en die gevolge daarvan (3b-11), die krisis waarmee die volk worstel (1) belig. God wat vir Sion uitverkies het, sien toe dat die tempel vernietig word (Ps 89:40-46). Sy toorn kry die oorhand oor sy geliefdes en die simbool van sy trou. Die volk beleef dat hulle deur Hom verwerp word. Is God nog koning van Sion? Wat het van sy beloftes aan

Dawid geword⁵⁶? Is dit die vrae wat die volk heimlik beantwoord wil hê? Hulle beleef inderdaad 'n "Krise des Erwählungsglaubens". In die lig van hierdie vernietiging dui Sion inderdaad op ellende, droefheid en uitsigloosheid in plaas van die vreugde wat normaalweg vanuit Sion uitgaan⁵⁷. Die kultusganger se Sionsge loaf lê aan flarde.

Met betrekking tot die versluiserde eksodusmotiewe en die gepaardgaande uitverkiesingsmotief, wil die Sionstradisie tweedens 'n vaste geloofswete antisipeer. Dit bevestig:

- die vastigheid van God se bemoeienis met sy volk;
- die sekerheid dat Hy hulle noodroep sal verhoor; en
- dat God se trou vasstaan soos Sion⁵⁸. Daardeur word 'n vertroostende funksie bewerkstellig. Sy trou is veral in sy koningskap geleë⁵⁹ en word besonders in die skepping en in die geskiedenis ontvou.

Die *koningskap*-motief van die Sionstradisie word in 12-17 met behulp van sowel die Eksodustradisie wat in 'n *Chaoskamp*kleed gehul is, as met die Skeppingstradisie uitgebou. Met die tipering van God as מלכי ("my koning")⁶⁰ wil vers 12 ev met die heropname van קרם asook met die eksodusvoorstellings by vers 2 aansluit om God se koningskap te illustreer. Deur middel van hierdie inleidingsvers (12) waarin מלכי binne die konteks van 13-17 na die tyd van die skepping terugverwys en פעל וישועות⁶¹ hoofsaaklik die uittoggebeure veronderstel, word God se koningskap in sy skeppings- en heilsmag geïllustreer. Hierdie kombinerings van die Skeppings- en Uittogtradisies kom dikwels in die Ou Testament voor⁶². Dié tradisies funksioneer soms as verlengstukke van mekaar⁶³.

Die Ou Testament bevat geen mites nie, maar dit akkommodeer mitiese motiewe in veral sy liriese tekste⁶⁴. So herinner die beskrywing van 13-15 aan die Nabye-Oosterse skeppingsmitologie wat algemeen as die *Chaoskamp*-motief getipeer word⁶⁵. In die Ou Testament is dit 'n wydverbreide motief⁶⁶ wat vir die Jahwistiese geloof sy ontstaan in die Jerusalemse kultus⁶⁷ gehad het en in hoofsaak die stryd tussen die Skeppergod en "die chaosmagte" uitbeeld.

Die mitiese motiewe is mitiese verhale wat "geheilshistoriseer" is, "or reduced to its primordial symbolic function"⁶⁸. Anders gestel, die heilsgeskiedenis word gemitiseer, dit wil sê 'n oertydervaring van die Godsvolk word met 'n mitiese konteks gekleed. 'n "Entzeitlichung der Geschichte"⁶⁹ vind plaas, sodat 'n psalm of gebeurtenis 'n tydlose of a-historiese karakter verkry. Daardeur word die kultiese herhaalbaarheid daarvan verseker. 'n Outeur of psalmdigter gebruik die mite nie meer in sy oorspronklike vorm en betekenis nie, maar die teks behou wel die mite se oorspronklike funksie. Wat Baäl en Marduk dus ten opsigte van die mites verrig

het, het Jahwe Elohim ten opsigte van die geskiedenis en die skepping verrig. Hy het die wanorde en bose magte oorwin.

Of 12-14 'n suiwer *Chaoskampf*-skildering bevat, waar God se skeppingsmag illustreer word en of hierdie verse illusies van die Eksodus- (Uittog)tradisie weergee, is by eksegete duidelik onder bespreking⁷⁰. Indien aanvaar kan word dat **בְּקֶרֶב הָאָרֶץ** 'n lokalisering van God se reddingsdade ten opsigte van Egipte⁷¹ is, en dat dit nie op die hele aarde⁷² of die land Kanaän⁷³ dui nie, kan dit nie uitgesluit word dat hierdie verse, soos Jesaja 27:1 en 51:9⁷⁴, 'n heilshistoriese herinterpretasie van die **תְּנִינִים** en **לְרִיחַן** is nie.

Die metaforiese interpretasie van **תְּנִינִים** en **לְרִיחַן** met Egipte en/of vyandelike magte⁷⁵, verleen aan die mitiese motief 'n poëtiese of digterlik-literêre funksie⁷⁶. "Die mythische Erzählung... ist poetisches Kleid geworden, um die Übermacht Jahwes über alle Mächte darzutun", meen Deissler⁷⁷. Dit gebeur wel in hierdie geval en daarom kan Deissler gelyk gegee word.

Ander assosiasies versterk die Eksodustradisie se teenwoordigheid. Jahwe se verlossing van die volk deur die Rietsee (**יַם סוּף**)⁷⁸, was 'n kragtige daad (**בְּעֶזְרָה**)⁷⁹. Binne 'n ander Ou-Testamentiese konteks word Egipte se ondergang ook geskilder as die "breek" (**שִׁבְרָתוֹ**) van Faraó se arms⁸⁰. Die beeld waar die dooie Egiptenaars by die water (**עַל מַיִם**)⁸¹ as voedsel of buit aan hul teenstanders uitgelewer is, is eweneens 'n bekende Ou-Testamentiese beeld om 'n vernederende oorwinning aan te dui⁸². 'n Laaste argument wat aangevoer kan word, is dat die Godsvolk ná die (Egipte-)uittog, 'n tyd lank "'n volk van woestynbewoners" (14aβ) was. Daarvoor funksioneer die begrip **צִיָּה** parallel aan **מִדְבָּר** (woestyn)⁸³ en dui dit die gebied aan waardeer die volk ná die uittog getrek het⁸⁴.

Vers 15 wat deur die struktuuranalise as 'n brug- of oorgangsvers aangedui is, kan *traditionsgeschichtlich* na beide kante toe verbind. Eksegete is nie daaroor eens of 15 die eksodusgebeure⁸⁵ en/of 'n mitiese beskrywing van God se oorwinning oor die waterchaos - met ander woorde skeppingsaktiwiteit⁸⁶ - as verstaanshorison veronderstel nie.

Motivering vir die identifisering van die *heilsgeschiedliche* Uittogtradisie, is die "splitsing-" (**בְּקַעַת** - 15αα)⁸⁷ en die "opdrogings"-aktiwiteit (**הִרְבַּשְׁתָּ** - 15αβ)⁸⁸ wat met die Rietsee of die uittoggebeure in verband staan. Terselfdertyd kan dit as 'n direkte of mitiese beskrywing van God se skeppingsaktiwiteit motiveer word. Oswalt⁸⁹ betwyfel die oorspronklike mitiese verband van die begrip **בְּקַעַת**, maar meen dat vers 15 eerder, soos Habakuk 3:9, God se soewereiniteit oor die skepping uitdruk. Afgesien van **נְהַר** se mitiese skeppingskonnotasies⁹⁰, herinner 15αβ aan Genesis 1:7, 9 en die motief in Nahum 1:4a.

Alhoewel argumente vir die uitsluitlike identifisering van óf die Uittogtradisie óf die (*prima-creatio*) Skeppingstradisie geensins waterdig is nie, word

dit duidelik dat vers 15 motiewe bevat wat beide met die Uittog- én die Skeppingstradisie raakpunte vertoon⁹¹. As 'n oorgangsvers wat sy arms dus na beide kante toe uitsteek, dra hierdie stuk poësie die merktekens van 'n goeie skrywer/redaktor se werk.

Die woordpare (יָרַח / יָרַח; לַיְלָה; וְשָׁמַשׁ; וְיָרַח), wat sikliese skeppingsaktiwiteit uitdruk en God as Besitter (16aα) en Skepper (כֹּהֵן - 16aβ en יָרַח - 17aβ) veronderstel, motiveer die duidelike identifisering van die Skeppings-tradisie in die psalm. Die funksie van hierdie tradisie moet gelees word teen die agtergrond van sowel vers 12 as die *Chaoskampf*-motief. Dit staan in vers 17a duidelik uitgespel: אֵתָּה חֲצַבְתָּ כָּל גְּבוּלוֹת אֶרֶץ (U het al die grense van die aarde daargestel). God se universele koningskap word daarmee uitgedruk.

'n Opsomming van hierdie inmeekaargeweefde tradisies en hoe hulle in die strofe (12-17) funksioneer, sien soos volg daaruit:

Die *Chaoskampf*-motief soos ook die Uittog- en Skeppingstradisies funksioneer in die eerste plek himnies⁹².

- Dit wil die universele koning- en heerskap van God bely;
- Die kontras tussen God se reddings- en skeppingshandelinge (12-17) en die vyand se vernietigende of destruktiewe handelinge (3b-8) word benadruk. Die retoriek van die kontras dui daarop dat God se redding die vyand se destruksie verplaas.
- Daarmee word God se mag en oorwinning oor alle (chaos) magte veronderstel. Die uitnemendheid van sy vermoë en onoorwinlikheid teenoor die onmag van sy teenstanders word so geskilder.

Voortvloeiend uit die himniese funksie, druk al drie hierdie tradisies voorts vertroue in God uit⁹³.

- Die Uittogtradisie druk in besonder die vertroue in God se reddingsmag uit; terwyl
- die Skeppingstradisie die vertroue in God se skeppingsmag beklemtoon.

Die krag en hoop wat hierdie tradisies uit die psalm laat deurskemer, maak God se redding van sy volk in hulle huidige noodsituasie 'n blote formaliteit. Die woorde van Spieckermann is daarom in hierdie situasie gepas wanneer hy meen "ein Gott, der so gehandelt hat, muß auch in die Gegenwart zur Sicherung seines Werkes und zur Wiederholung seines Tuns zu bewegen sein"⁹⁴.

Ander motiewe wat in die psalm voorkom is die *herder/kudde*-motief (1)⁹⁵, wat vertroue en nabyheid tussen Jahwe en sy volk uitdruk asook die *stryd/straf*-motief (22). As 'n motief van die Heilige oorlog, waardeur die ark aan

Sion verbind is⁹⁶, word God met die sogenaamde *Ladespruch* ("Staan op" - Num 10:35) dringend versoek om die stryd namens die volk te voer en die vyand te verjaag. Die saak word daarmee in sy hande gelaat.

Van 'n selfstandige Sinai- of verbondstradisie is daar in die Asafpsalms nie sprake nie⁹⁷. Tog kom die *heilsgeschiedlike* begrip "berit" (20) in die teks van Psalm 74 voor. Die vraag na die presiese inhoud van "berit" en na watter historiese en/of teologiese *teologoumenon* dit verwys, sou die probleemstelling van 'n volgende navorsingsartikel kon wees.

5 SLOTSOM

Hierdie analise lei tot die slotsom dat Psalm 74 as 'n poëtiese skepping in eie reg beskou moet word. Die ontleding van die struktuur versterk die afleiding dat die *Endgestalt* van die teks die werk van 'n poëtiese vakman/manne is. Om die teks in een enkele of 'n eksakte struktuur vas te vang, is onmoontlik en sou op die inperking van die digterlike intensie neerkom.

Die funksionering van sowel diakroniese as sinkroniese aspekte in die teks dra tot die betekenisinhoud van die psalm in sy geheel by. Die rol wat taal- en klankverskynsels binne die struktuur speel het nie slegs dekoratiewe waarde nie, maar saam met die funksie wat bedekte en opsigtelike motiewe of heilstradisies speel, word die semantiese inhoudsmomente ontplooi. Sowel die struktuur as die tradisies funksioneer as die hoop- en troosdraers vir die gelowige(s) wat 'n krisis beleef: God se skeppings- en reddingsmag oor die kragte van vernietiging word triomfantelik geskilder.

NOTAS:

- 1 In Handeling 20:28 word Psalm 74:2 aangehaal.
- 2 Psalms 44; 60; 77; 79; 80; 83; 89; 102; 109; (57:8-12); (60:7-14).
- 3 Hier kom 'n beskrywing van die situasie kort ná Jerusalem se val ter sprake. Vergelyk A F Kirkpatrick, *The book of Psalms*, Cambridge 1921, 439; M Buttenwieser, *The Psalms*, Chicago 1938, 610; K J Illman, *Thema und Tradition in den Asaf-Psalmen*, ABO, 1976,10; W S Scroggie, *The Psalms*, London 1978, 145.
- 4 L Vosberg, *Studien zum Reden vom Schöpfer in den Psalmen. Beiträge zur Evangelischen Theologie*, München, 1975, 43 ev en J Jeremias, *Das Königtum Gottes in den Psalmen. Israels Begegnung mit dem kanaänischen Mythos in den Jahwe-König Psalmen*, Göttingen 1987, 29.
- 5 J P M van der Ploeg, *Psalmen, in: Van Voss H, (ed) Travels in the word of the OT*, 1974, 208-210 praat daarvan as "the repetition of the same motive or

- motives in various terms complimenting each other".
- 6 Hierdie drie subjekte is volgens C Westermann, *Lob und Klage in den Psalmen*, Göttingen 1977, 132, eie aan die klaaglied. Die verwysing na die eersstepersoon in vers 12 ("my koning") dui op die volk wat na homself in die enkelvoud verwys. Kyk byvoorbeeld Numeri 21:22; Rigters 1:3; 2 Samuel 19:44; Sagaria 7:3.
  - 7 Dit sluit *kontraste* sowel binne enkele stiges (1, 15, 16, 17, 19, 20, 21), binne stiges onderling (1 en 2; 18 en 19) as binne die struktuur van die hele psalm in.
  - 8 H J Kraus, *Psalmen*, BKAT XV/II, Neukirchen 1978, 514.
  - 9 'n Voorbeeld in hierdie verband is verse 5-6. Veral grammatiese afwykings en die *tempus*onderskeid (imperfektum) met die voorafgaande en daaropvolgende verse het in die verlede tot verskeie teksemendasies aanleiding gegee. Vergelyk A Robinson, "A possible solution to the problem of Ps 74:5", *ZAW* 89/1 (1977), 120. Vir 'n histories-kritikus soos H Spieckermann, *Heilsgegenwart - eine Theologie der Psalmen*, Göttingen 1989, 123, wat die sogenaamde oorspronklike teks wil rekonstrueer, bied dit 'n onhoudbare situasie. Hy meen: "Die Textemendationen von LXX bis Robinson sind die natürliche Reaktion auf diesen mißlichen Zustand, führen aber kaum zum ursprünglichen Text zurück". Daarom laat hy die verse sowel weg as onvertaald.
  - 10 B Duhm, *Die Psalmen*, Tübingen 1899, 196; C A & E G Briggs, *A critical and exegetical commentary on the book of Psalms*, Edinburgh 1907, 160 en Spieckermann, *a w*, 125.
  - 11 C Petersen, *Mythos im Alten Testament*, Berlin 1982, 149.
  - 12 Vergelyk die vraagwoord למה (1) en imperatiefvorme זכר (2) en הרימה (3).
  - 13 בצאן מרעיתך אפק ונחת en
  - 14 In feitlik al die begrippe binne vers 2 word God se liefde teenoor sy volk uitgedruk.
  - 15 מועד (4,8); פתוחח (6); מקרשך (7); משכן (7).
  - 16 שאגר (4); יהלמרון (6); שלחך (7); חללך (7); נירנס (8); שרפך (8).
  - 17 Dit beteken dat die vraagwoord aan die einde van 9 direk aan die begin van vers 10 opgeneem word.
  - 18 W G E Watson, *Classical Hebrew poetry. A guide to its techniques*, 1984, 165, meen dat hierdie woorde in verse 1, 10 en 11 voorbeelde in openings- en slotstiges is om aandag te trek met die oog op strofe-eenheid.
  - 19 G E Sharrock, "Psalm 74: A literary structural analysis", *Andrews University*

- 20 Kraus, *a w*, 517, beskou verse 9-11 as 'n ontvouing van die werkwoord זנחת (1), terwyl Van der Ploeg, *a w*, 208, die verse as "psigologiese gevolge" van die vyand se optrede sien.
- 21 Feitlik alle eksegete deel die psalm verder in 2 dele in, naamlik 12-17 en 18-23. Van der Ploeg, *a w*, 209-10. Afgesien van die *waw-adversativum*, maak die eerstepersoon enkelvoud (מלכּי) die breuk tussen verse 11 en 12 sigbaar.
- 22 Watson, *a w*, 134 noem dit "distant wordpairs". Dit is 'n parallelisme waar die woorde in twee agtereenvolgende stiges verskyn.
- 23 יום // לילה (16); מאור ושמש (16) en קיץ וחרף (17).
- 24 Hierdie kontras word deur die chiasme in die vers nog verder versterk. Vergelyk dag + nag // lig van die nag (maan) + lig van die dag (son).
- 25 P van der Lugt, *Strofische structuren in de Bybels-Hebreeuwse Poezie*, Kampen 1980, 315.
- 26 Dit is die laaste van 'n aantal strofiese *inclusios* in die psalm. Hierdie literêre verskynsel staan ook as afstandsparallelisme bekend en bewerkstellig 'n raamwerk waar woorde nie noodwendig identies is nie, maar as sinonieme van mekaar funksioneer. Vergelyk Watson, *a w*, 285.
- 27 Watson, *a w*, 369.
- 28 קמך + אל חשבך = זכר + קימח.
- 29 Sharrock, *Andrews University Seminary Studies* 21(1983), 212 noem dit 'n "mirror structured psalm" en gee daaraan drie temas wat sy chiasiese ontleding onderstreep: godsdienstige retoriek wat daarop gerig is dat God sy Naam uitleef; die status en selfkonsep van die gemeenskap wat in die tempel en kultus beroof is; die Naam van God as *metonymia* vir sy totaliteit.
- 30 C Westermann, *Das Loben Gottes in den Psalmen*, Göttingen 1953, 36 se indeling is 1-3: Inleidingsgebed; 4-11: Klag; 12-17: Belydenis van vertroue; 18-20: Gebed; 21-23: Lofprysing.
- 31 M Weiss, *Die Methode der 'Total Interpretation' von der Notwendigkeit der Strukturanalyse für das Verständnis der Biblischen Dichtung*, Leiden 1972, 8 ev.
- 32 Vergelyk A Castellino, *Libro dei Salmi*, Torino, 1955, 305-13 en Van der Ploeg, *a w*, 205.
- 33 Briggs & Briggs, *a w*, 150.
- 34 Duhm, *a w*, 196.
- 35 E J Kissane, *The book of Psalms*, Dublin 1966, 329.

- 36 H Gunkel, *Die Psalmen*, Göttingen ⁵1968, 321.
- 37 F Willeßen, "The cultic situation of Psalm 74", *VT* 2 (1952), 299.
- 38 Kraus, *a w*, 516.
- 39 Van der Ploeg, *a w*, 208.
- 40 R Sollamo, "The simile in Psalm 74:5. A wood-cutter entering a forest wielding axes", *Svensk Exegetisk Arsbok* 54 (1989), 178.
- 41 P Schelling, *De Asafpsalmen*, Kampen 1985, 33.
- 42 Van der Lugt, *a w*, 315, 487, dui binne hierdie indeling aan dat 2-4 (1 tristichon + 2x disticha) en 7-9 (2x disticha + 1 tristichon) 'n *inclusio* rondom 5-6 vorm. Op soortgelyke wyse omring 18-19 en 22-23 verse 20-21.
- 43 H C Leupold, *The Psalms*, London 1959, 534; J Ridderbos, *De Psalmen*, Kampen 1958, 255; C Peterson, *a w*, 129.
- 44 Hierdie motief word aan sowel die Sion- as die Uttogtradisie verbind.
- 45 'n Moontlik ná-eksiliese kenmerk, is die feit dat psalms na gebeure in die verlede verwys, waarin die gebeure soos die uittog of beloftes aan Dawid "eine so unklare und lockere Darstellung erhalten, daß es unmöglich ist, mit Sicherheit festzulegen, welche Ereignis etwa gemeint ist." Vergelyk A. Lauha, *Die Geschichtsmotive in den alttestamentlichen Psalmen*, Helsinki, 1945, 125. Daarom lyk dit verantwoord om by die analise eerder na assosiasies of motiewe van hierdie gebeure te verwys.
- 46 Vergelyk 2 Samuel 6:17; 2 Kronieke 6:6; Psalm 78:68; 132:13; Psalm 15:17. Dat Sion die woning van God is, het ontwikkel uit pre-Israëtiese kultustradisies. Vergelyk H Schmid, "Jahwe und die Kulttraditionen von Jerusalem", *ZAW* 67 (1955), 187; J J M Roberts, "The Davidic origin of the Zion tradition", *JBL* 92 (1973), 344 en Illman, *a w*, 26. Ná die landinbesitname deur die Godsvolk, is die Sionsberg met Jahwe-Elohim geïdentifiseer. Hierdie berg het God se eie besit geword, omdat Hy daar gaan woon het (Pss 68:17; 76:3; 78:54, 68; Joël 4:17, 21; Jes 8:18 ea.). Dit het die verhoog van God se handeling geword. Daarvandaan gaan sy Woord en Wet uit (Jes 2:3); straf Hy (Jes 10:12) en trek Hy uit tot die stryd (Jes 25:6); van daaruit bewerk Hy herstel deur sy koningskap (Jes 24:23), berei Hy 'n feesmaal (Jes 25:6) en bring Hy verstrooides bymekaar. Vergelyk J Jeremias, *a w*, 175. Die uitverkiesing van Sion staan in nou verbintenis met die uitverkiesing van Dawid (2 Sam 6:21; 2 Kron 6:6 ev), omdat God deur Dawid en vanuit Sion sy koningskap wou laat uitgaan (*Sion* = Ps 99:1-2; 146:10; *Dawid* = 2 Sam 7:12, 16; 2 Kron 6:10, 16). Om dié rede bestaan daar 'n sterk band tussen Sion en die Dawidstradisie in die psalm.
- 47 L Alonso Schökel, *Das Alte Testament als literarisches Kunstwerk*, Köln 1971, 350.

- 48 G von Rad, *Old Testament Theology* Vol II, London 1965, 155 ev.
- 49 Eksodus 15:16. Vergelyk F Baethgen, *Die Psalmen*, Göttingen 1904, 232.
- 50 Eksodus 6:6; 15:13,16; Psalm 77:16; 78:35; Vergelyk A A Anderson, *The book of Psalms*, London 1972, 539 en Schelling, *a w*, 1985, 106.
- 51 Eksodus 15:17; Deuteronomium 9:26,29.
- 52 Vosberg, *a w*, 33; Illman, *a w*, 19, wys op parallele van קננה en גאל in Genesis 14:19, 22; Eksodus 15:16; Deuteronomium 32:6; Psalm 78:54 en Rut 4:4 ev op grond waarvan hy meen dat hierdie begrippe 'n uitverkiesingsmotief bevat.
- 53 Kraus, *a w*, 61, meen "das Grundereignis war und ist in den Psalmen der Exodus, die Befreiung aus Ägypten (Pss.105:43; 114:1; 136:11,14,21 uö)". Schelling, *a w*, 110, bevestig dat historiese temas 'n oorheersende plek in die Asafpsalms inneem.
- 54 Die oproep tot God om 'na te dink' (זכר) dui nie op sy vergeetagtigheid nie, maar is 'n versoek aan Hom om daadwerklik op te tree.
- 55 Vergelyk Eksodus 24:11; Psalm 78:68; Hosea 11:1; Amos 3:2.
- 56 Naamlik dat: Dawid van sy vyande rus sal hê (2 Sam.7:11; Ps.89:23-4); sy troon, huis en koninkryk bevestig sal word (2 Sam 7:13, 16; 2 Kron 6:10; Ps 89:37); God aan sy verbond trou sal bly (2 Sam 7:15; Ps 89:25, 28-29; 2 Kron 6:14-16).
- 57 Vergelyk onder andere Psalms 46:5; 48:3; 50:2; Klaagliedere 2:15.
- 58 Vergelyk onder andere Psalms 46:2,8,12; 48:4; 125.
- 59 Vergelyk onder andere Psalms 2:6; 93:1; 97:1; 99:1-2; 146:10.
- 60 Vergelyk onder andere Eksodus 15:18.
- 61 Eksodus 14:13; 15:2, 17. Vergelyk Weiss, *a w*, 146 en Vosberg, *a w*, 32.
- 62 Psalmss 66:5-7; 89:10-13; 95; 136; Jesaja 51:9-11. Vergelyk G von Rad, *Old Testament Theology* I, London 1975, 138.
- 63 Schelling, *a w*, 57. Volgens Lauha, *a w*, 12, bestaan die skepping in die Ou Testament nie as 'n "freistehendes"-motief nie, maar bevat dit altyd 'n geskiedenisdimensie.
- 64 Vergelyk H G Reventlow, *Hauptprobleme der alttestamentlichen Theologie im 20. Jahrhundert*, Darmstadt 1982, 181 en Peterson, *a w*, 20 ev vir 'n begripsverheldering van die begrip "mite" of "mythos". Laasgenoemde bied 'n duidelike oorsig oor die mitiese elemente, hulle voorstellingswêreld asook die teologiese betekenis en funksie daarvan in die Ou Testament.

- 65 Kraus, *a w*, 517, praat van die "Drachenkampf-mythus" en C Westermann, *Ausgewählte Psalmen*, Göttingen 1984, 37, van "Chaoskampf in mythischer Sprache". Na Babiloniese opvatting het die god Marduk teen die godin Tiamat en haar helpers stryd gevoer. Nadat hy haar verslaan en gedood het, is haar liggaam in stukke opgesny, waaruit die hemel, aarde en ander skeppings dan gemaak is. In Ugarit het 'n soortgelyke stryd tussen Baäl en Yammu - die verpersoonliking van die see - plaasgevind. Dit het uitloop op 'n mitiese oorwinning vir Baäl. Vergelyk Peterson, *a w*, 138 en R J Clifford, "Cosmogonies in the Ugaritic texts and in the Bible", *Orientalia* 53 (1984), 184 ev.
- 66 Job 3:8; 7:12; 9:13; 26:7-13; Jesaja 27:1; 30:7; 51:9-11; Esegïel 29:3; 32:2; Psalms 87:4; 89:10-13; 104:6-9.
- 67 H Schmid, *ZAW* 67 (1955), 183; Illman, *a w*, 18.
- 68 L Alonso Schökel, *A manual of Hebrew poetics*, Rome 1988, 17 ev. In die poging om sy geloof te Jahweseer, het Israel sy geloofsbegrippe van die Nabye-Oosterse mitologiese inhoud gestroop. G von Rad, Vol II, *a w*, 350, wys daarop dat "by destroying the world of myth Yahwe appropriated them more fully." Dit het egter nie beteken dat hierdie *geJahweseerde* geloof poëties nie met mitiese motiewe uitgebeeld is nie.
- 69 Spieckermann, *a w*, 159.
- 70 A Weiser, *The Psalms*, London 1962, 520; Kissane, *a w*, 335 en Illmann, *a w*, 23 stem saam met Kraus, *a w*, 517, wat sê "Beide Komplexe haben sich gegenseitig durchdrungen". J A Emerton, "Torrent and spring in Psalm LXXIV 15", *Suppl VT* 15 (1966), 122, meen "The fact that 12-14 refer to the dragon myth is not itself an argument against an allusion to events in the period of the exodus; the myth might be interpreted in terms of the overthrow of the Egyptians at the Red Sea".
- 71 Schelling, *a w*, 53 en W Joubert, *Die Chaosstrydmotiewe in die Psalms*, Pretoria 1976, 44.
- 72 Jesaja 19:24.
- 73 Genesis 45:6; 48:16; Deuteronomium 4:5; Jesaja 5:8; 6:12; 7:22.
- 74 Nog uittogoorlewerings met 'n mitiese kleed kom in Psalm 18:6 en Nah.1:4 voor.
- 75 W Hermann, "Das Aufleben des Mythos unter den Judäern während des Babilonischen Zeitalters", *Biblische Notizen* 40 (1987), 109 toon uit die Ugaritiese mitiese tekste (KTU 1.3 III : 38-42) aan dat die begrippe *ym* (Yammu), *tnn*, *ltn* en *nhr* uitruilbare Kanaänitiese realiteite is. In die Ou Testament staan: יַמִּינִי parallel met 'n *seedier* (Job 7:12) en *Rahab* (Jes 51:9; In Jes 30:7 en Ps 87:4 kan Rahab met Egipte identifiseer word); In Esegïel 29:3 en 32:2 word dit met Egipte en die Faraο identifiseer en in

Jeremia 51:34 met Babel. לריתן wat in Jesaja 27:1; Psalms 74:14; 104:26; Job 3:8 en 40:25 voorkom, word in Jesaja en in Psalm 74 as vyandelike magte aangedui.

- 76 Van der Ploeg, *a w*, 447 en W Eichrodt, *Theology of the Old Testament*, London 1967, 115 meen die *Chaoskampf* is "of no consequence for Israel's understanding of the world", maar behoort "to the treasure house of poetry, on which poets and prophets liked to draw in order to cloth their thoughts in rich apparel".
- 77 A Deissler, *Die Psalmen*, Düsseldorf 1964, 287.
- 78 Eksodus 15:1, 4, 10, 19 en 21.
- 79 Eksodus 15:13 en Psalm 89:11(?).
- 80 Esegïel 30:21-25.
- 81 Vergelyk die beskrywing van Eksodus 14:30.
- 82 Vergelyk Psalm 79:2. Met betrekking tot Egipte is Esegïel 29:5 en 32:4-5 relevant.
- 83 Jesaja 35:1; 41:18; Jeremia 50:12; 51:43; Esegïel 19:13; Hosea 2:5.
- 84 Jeremia 2:6; Psalm 78:17; 105:41.
- 85 E König, *Die Psalmen*, Gütersloh 1927, 670 ev; Weiser, *a w*, 520; Spieckermann, *a w*, 130 druk dit uit as "Exodusthematik in mytischem Gewande".
- 86 H Gunkel, *a w*, 41; Kraus, *a w*, 517 en N Oswalt, "The myth of the dragon and Old Testament faith", *The Evangelical Quarterly* 49 (1977), 170, toon meer affiniteit vir die skeppingstradisie.
- 87 Eksodus 14:16, 21; Jesaja 63:12; Nehemia 9:11; Psalm 78:13.
- 88 Eksodus 14:21-22, 29; Josua 2:10; 4:23.
- 89 N Oswalt, *The Evangelical Quarterly* 49 (1977), 170. Ander belangrike tekste waar קקב skeppingsaktiwiteite aandui, is Rigters 15:19; Spreuke 3:20; Genesis 7:11; Psalm 78:15; Jesaja 48:21.
- 90 N Oswalt, *The Evangelical Quarterly* 49 (1977), 172 - *Nhr* is in die Ugaritiese mite een van Yammu se name.
- 91 J A Emerton, *Suppl VT* 15 (1966), 129.
- 92 W Hermann, *Biblische Notizen* 40 (1987), 129, som dit soos volg op: "der Mythos vom Drachenkampf sei ursprünglich ein Hymnus, der Jahwe Größe verherrlichte. Im Glauben der Judäer was er immer beherrschender in den Mittelpunkt gerückt".

- 93 Vosberg, *a w*, 53, stem saam met C Westermann wanneer hy opmerk: "Eine scharfe Grenze zwischen Bekenntnis der Zuversicht und Loben Gottes läßt sich ... kaum ziehen".
- 94 Spieckermann, *a w*, 131. Petersen, *a w*, 149, sluit hierby aan wanneer hy die funksie van (12)13-17 in die psalm opsom: "Das hier Geschilderte ist ein ganz wesentlicher Grund für die Hoffnung, daß Jahwe auch jetzt gegen seine Feinde einschreiten und die Ordnung wiederherstellen wird".
- 95 Vergelyk Numeri 27:17; Psalms 23; 77:21; 78:52; 79:13; 80:2; Sagaria 11:4; Jeremia 23:1; Esegjël 34:31. Vergelyk Illman, *a w*, 39.
- 96 H Schmid, 1955:183 en J Jeremias, 1987:179. Vergelyk Psalms 68:2; 76:10; 132:8.
- 97 Illman, *a w*, 64 en Schelling *a w*, 104.